

Szymon Niewada

PRAWNE ASPEKTY ODBUDOWY SZKOLNICTWA WOJSKOWEGO W II RZECZYPOSPOLITEJ

Przedmiotem niniejszego artykułu jest zarys historii odrodzenia szkolnictwa wojskowego II Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem wybranych prawnych aspektów rozwoju struktur organizacyjnych powstałych w tym czasie szkół wojskowych. Wyznaczenie terminu początkowego rozważań na odzyskanie niepodległości w 1918 r. nie oznacza bynajmniej, iż w okresie od jej utraty aż do zakończenia I wojny światowej w ogóle nie funkcjonowały polskie szkoły o charakterze militarnym. Wprost przeciwnie, szkolnictwo wojskowe pod zaborami, w zakresie ograniczonym sytuacją polityczną, działało nie tylko na terenie kraju, ale także poza jego granicami. Polskie szkoły wojskowe funkcjonowały m.in. we Francji, Włoszech, Rosji, Stanach Zjednoczonych i Kanadzie [Siemaszko 1984, 46-47]. W artykule zostaną przedstawione wybrane zagadnienia z zakresu odbudowy i rozwoju polskiego szkolnictwa wojskowego w okresie międzywojennym, z wyróżnieniem dwóch zasadniczych podokresów, a także zaprezentowana będzie treść stosownych przepisów pochodzących z aktów normatywnych regulujących status i funkcjonowanie poszczególnych szkół o charakterze militarnym w II Rzeczypospolitej. Ramy czasowe artykułu kończą uwagi ogólne odnoszące się do polskiego szkolnictwa wojskowego podczas II wojny światowej.

Dziedzictwo historyczno-prawne obejmujące powstanie i ewolucję systemu polskich szkół wojskowych po I wojnie światowej stanowi znaczącą część dziejów Wojska Polskiego. Przywołanie stosownego kontekstu historycznego w zakresie prawnych aspektów odbudowy systemu edukacyjnego żołnierzy w II Rzeczypospolitej wydaje się zasadne

z punktu widzenia przeprowadzanej obecnie reformy wyższego szkolnictwa wojskowego w Polsce. Analizowany okres przeżywa współcześnie renesans badań historycznych i staje się przedmiotem szczególnego zainteresowania naukowego. Znaczna część zjawisk determinujących rozwój szkolnictwa wojskowego po 1923 r. uwidacznia się we współczesnym wyższym szkolnictwie wojskowym [Tomaszewski 1997, 8-9]. Wysiłki organizacyjne podjęte celem przygotowania odpowiednich kadr dowódczych w okresie międzywojennym stanowią wiedzę, której elementy powinny zostać umiejętnie wykorzystane w procesie szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Artykuł jest także *sui generis* reminiscencją w 100. rocznicę rozpoczęcia procesu odbudowy struktur szkolnictwa wojskowego w suwerennej Polsce.

1. Szkolnictwa wojskowe okresu powojennego (1918–1921/1922)

Analizowany fragment historii II Rzeczypospolitej, następujący bezpośrednio po przywróceniu niepodległości, nazywany jest także okresem szkół wojennych. Czas ten charakteryzuje m.in. pojawienie się dogodnych warunków do powrotu oświeceniowych idei utworzenia odrębnego szkolnictwa wojskowego w Polsce. Po raz pierwszy bowiem od końca XVIII w. sytuacja polityczna stwarzała rzeczywiste warunki, w których pomysł ten miał szansę powodzenia [Kojkoł 2013, 9-20]. Ponadto powojenna rzeczywistość, w której w związku z niedawnym odzyskaniem suwerennego terytorium nie można było mówić o stabilności granic państwa, stanowiła dla organów państwowych impuls do podjęcia jak największego wysiłku celem odpowiedniego przeszkolenia kadry dowódczej, a następnie odbudowy i rozwoju armii w niezbędnym zakresie. W końcu 1918 r. Wojsko Polskie liczyło ponad 100.000 żołnierzy, spośród których w korpusie oficerów służyło ok. 5.500 osób [Siemiaszko 1984, 48]. Pierwotne koncepcje związane z organizacją polskiego szkolnictwa wojskowego wywodziły się już z 1917 r. i były projektowane przez oficerów starszych. Szczegóły tych projektów były opracowywane m.in. przez Komisję Wojskową oraz wydział wojskowy Politechniki Warszawskiej. Wtedy też gen. J. Jacyna przedstawił autorską koncepcję przyszłego ustroju kształcenia oficerów Wojska Polskiego [Jacyna 1931, 94-95; Tomaszewski 1997, 113-14].

Poza niestabilną sytuacją we wschodniej części kraju, przyczyną zwiększonego zapotrzebowania na odpowiednio przeszkolone kadry dowódcze w okresie powojennym były także procesy reorganizacyjne w armii. Znaczącą rolę w przygotowaniu żołnierzy oraz tworzeniu odpowiednich instytucji i struktur szkolnictwa wojskowego w II Rzeczypospolitej odegrali oficerowie wywodzący się z sił zbrojnych dawnych okupantów, wyszkoleni w różnorodnych organizacjach wojskowych, różniący się między sobą nie tylko w zakresie poziomu wyszkolenia i doświadczeń bojowych, ale także co do obyczajów i nawyków. Szacuje się, że w okresie szkół wojennych udziały w pochodzeniu kadry oficerskiej Wojska Polskiego z poszczególnych armii państw obcych kształtowały się następująco: 30% – Rosja, 23% – Austria, 20% – Niemcy, 17% – Francja, 10% – Legiony [Tomaszewski 1997, 90]. Stanowili oni znaczną część wykładowców i instruktorów w szkołach podchorążych. W Szkole Aplikacyjnej Oficerów Piechoty, w której kształcono oficerów – kandydatów na wyższe stanowiska służbowe, większość prowadzących zajęcia pochodziła z Francji i pełniła służbę w charakterze tzw. „Misji Wojskowej” [Siemiaszko 1984, 48-49].

Równoległe w II Rzeczypospolitej zainicjowano kształcenie polskich kadr wojskowych na kursach oficerskich. Miało to o tyle istotne znaczenie, że choć w początkowej fazie wykształcona dzięki nim kadra dowódcza była nieliczna w porównaniu z oficerami polskiego pochodzenia z byłych państw zaborczych, to jednak spełniała funkcje unifikacyjne i z biegiem czasu zaczęła coraz bardziej dominować w rozbudowie armii [Tomaszewski 1997, 80-81]. Kursy te różniły się między sobą m.in. ze względu na charakter organizacyjny, zakres programowy oraz czas funkcjonowania. Odmienne były także pod względem wymagań rekrutacyjnych, jednakże zasadniczo warunkiem *sine qua non* przyjęcia do szkoły oficerskiej było ukończenie 6 klas szkoły średniej, podczas gdy obowiązujący wówczas system przewidywał ośmioklasową edukację. Rozpoczęcie kształcenia kursowego na odzyskanym po I wojnie światowej terytorium oraz obniżone z perspektywy czasu wymagania wstępne, stanowiły odpowiedź na większe potrzeby Sił Zbrojnych w zakresie zabezpieczenia możliwie licznej i odpowiednio przygotowanej kadry dowódczej, przede wszystkim na potrzeby frontu, w tym w korpusach piechoty i artylerii, ale także w innych specjalnościach. Szczególną wagę

przykładano do szkolenia pilotów. Szkolenie kadry lotniczej trwało zazwyczaj od 4 do 6 miesięcy i odbywało się m.in. w Poznaniu, Krakowie, Warszawie, Dęblinie, Bydgoszczy, do których w charakterze kandydatów przyjmowano głównie oficerów, na podstawie dobrowolnego zgłoszenia. W konsekwencji, miało to w przyszłości umożliwić należyte przeszkolenie kolejnych pokoleń żołnierzy. Dopiero w połowie 1919 r., dążąc do zapewnienia możliwej w tamtych czasach konsolidacji i jednolitości szkolenia, Ministerstwo Spraw Wojskowych wprowadziło dodatkowy wymóg ukończenia tzw. unitarnego kursu nauk wojskowych dla kandydatów na oficerów, który należało ukończyć przed rozpoczęciem nauki w szkole wojskowej. Odbywał się on w Szkole Podchorążych Piechoty i trwał od 1,5 do 3 miesięcy [Siemiaszko 1984, 48–49].

Szkolnictwo wojskowe II Rzeczypospolitej początkowo zostało oparte na tzw. modelu francuskim, który polegał na dwuetapowym kształceniu oficerów. Rozpocynało się ono w szkołach podchorążych¹ i miało na celu przygotowanie do objęcia pierwszych stanowisk oficerskich. Etap ten trwał zazwyczaj od 2 do 6 miesięcy. Druga część kształcenia oficerów polegała na podnoszeniu kwalifikacji zawodowych w trakcie służby wojskowej. W II Rzeczypospolitej oficerowie bezpośrednio przed objęciem kolejnych stanowisk uzupełniali wykształcenie w utworzonej w 1919 r. w Rembertowie Szkole Aplikacyjnej Oficerów Piechoty. Kursy te trwały zazwyczaj kilka miesięcy i dotyczyły kandydatów na dowódców kompanii i batalionów. W Szkole Aplikacyjnej Oficerów Piechoty studiowało 60 słuchaczy rocznie, zaś w sumie w latach 1919–1920 ukończyło ją kilkuset absolwentów. Kolejnym podmiotem utworzonym w analizowanym czasie była Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego w Warszawie. Powstała ona w połowie 1919 r. i miała za zadanie prowadzić szkolenie oficerów w formie 5 miesięcznych kursów. W 1920 r. w wyniku wojny polsko-bolszewickiej przerwano jej działalność, która została wznowiona w kolejnym roku z jednoczesnym wydłużeniem czasu trwania kursu do 2 lat. W Wojennej Szkole Sztabu Generalnego w 1919 r. studiowało 65, zaś

---

¹ Szkoła podchorążych – szkoła kształcąca oficerów, zob. <https://sjp.pwn.pl/sjp/szkola-podchorazych;2526737.html> [dostęp: 3.06.2019]. Podchorąży – tytuł wojskowy ucznia szkoły oficerskiej lub słuchacza akademii wojskowej niebędącego jeszcze oficerem, w Polsce w okresie międzywojennym: słuchacz szkoły oficerskiej, zob. <https://sjp.pwn.pl/sjp/podchorazy;2502012.html> [dostęp: 3.06.2019].

w 1921 r. – 60 oficerów. Rozważania na temat szkolnictwa wojskowego okresu powojennego w niniejszym artykule wieńczy rozpoczęcie po 1920 r. procesu tworzenia tzw. centrów wyszkolenia różnych rodzajów broni przy dowództwach frontów i okręgach generalnych. Zadaniem tych podmiotów było kształcenie kandydatów na dowódców kompanii, baterii, batalionów, dywizjonów oraz oficerów broni specjalnych w formie 6-8 tygodniowych kursów. Należy zaznaczyć, iż działalność programowa, jak i organizacja wszystkich istniejących form kształcenia okresu powojennego jest złożonym zagadnieniem. Zarówno czas, jak i zakres ich funkcjonowania różniły się między sobą. Wskazana problematyka jest niezwykle obszerna i stanowi przedmiot odrębnych opracowań [Rutkowski 1970, 77-132].

Szkolnictwo wojskowe omawianego okresu II Rzeczypospolitej zostało dostosowane do potrzeb Sił Zbrojnych i konieczności wojennej. Należy zauważyć, że każdorazowo jego rozwój był pewnym odbiciem prac nad formowaniem tej części wojska, dla której powstał ośrodek przygotowawczy [Tomaszewski 1997, 83]. Mimo tego, że system szkół i kursów wojskowych w tym czasie charakteryzował się krótkim programem nauczania słuchaczy i niezbyt wysokim poziomem edukacji, to jednak spełnił on swój cel w postaci odpowiedniego przeszkolenia kadry dowódczej, a następnie możliwie szybkiej odbudowy i rozwoju armii w niezbędnym zakresie. Szacuje się, że tylko w 1920 r., podczas wojny polsko-bolszewickiej, ponad 3000 słuchaczy ukończyło różnorakie kursy, uzupełniając straty w kadrze oficerskiej poniesione na froncie wschodnim [Siemiaszko 1984, 49-50].

2. Okres „pokojowy” (1922–1937)

Kolejny, tzw. „pokojowy” etap historii szkolnictwa wojskowego II Rzeczypospolitej otwiera podjęcie decyzji o utworzeniu w Wojsku Polskim stałej, zawodowej kadry oficerskiej i podoficerskiej. Realizacja tego pomysłu rozpoczęła się po zakończeniu działań wojennych na skutek traktatu ryskiego 18 marca 1921 r. Po tej dacie wprawdzie zakończono demobilizację i przyjęto w Wojsku Polskim struktury pokojowe, jednakże w przypadku szkolnictwa wojskowego, reorganizacja została osiągnięta dopiero rok później [Tomaszewski 1997, 8-9]. Wskazany wyżej pomysł uzawodowienia armii przyczynił się do uchwalenia nowej pragmatyki

zawodowej², a także całkowitej reorganizacji wszystkich szkół wojskowych, w ramach której otrzymały one nie tylko nowe nazwy i programy, ale także strukturę organizacyjną. Wskazane reformy zasadniczo zakończyły się w 1925 r. [Siemiaszko 1984, 50].

Sygnalizowana powyżej ustawa *o podstawowych obowiązkach i prawach oficerów Wojsk Polskich* podnosiła wymogi mianowania na podporucznika zawodowego oraz będącego w rezerwie, przy czym w każdym przypadku warunkiem *sine qua non* kandydata stanowiło posiadanie kwalifikacji moralnych i służbowych bez zarzutu. Ponadto Oficerem Wojsk Polskich mógł być jedynie nieposzlakowany obywatel Państwa Polskiego, odpowiadający przewidzianym ustawowo wymogom, którego patriotyzm polski nie ulegał żadnej wątpliwości³. Zgodnie z przepisami ustawy pragmatycznej na pierwszy stopień oficerski zasadniczo mogła być mianowana osoba, która ukończyła korpus kadetów lub szkołę średnią z egzaminem dojrzałości, ukończyła szkołę podchorążych i odbyła trzymiesięczną służbę w jednym z rodzajów służby wojskowej, otrzymała dyplom ukończenia szkoły oficerskiej o kursie co najmniej dwuletnim. Ustawa pragmatyczna stawiała nieco inne kryteria mianowania na pierwszy stopień oficerski w przypadku korpusów specjalistycznych. W tym przypadku promowanie na oficera mogło dotyczyć jedynie osoby, która otrzymała dyplom ukończenia szkoły akademickiej, ukończyła szkołę podchorążych, odbyła trzymiesięczną służbę w jednym z rodzajów służby wojskowej i złożyła z pomyślnym wynikiem egzamin na podporucznika jednego z tych rodzajów służby wojskowej, lub uzyskała stopień podporucznika rezerwy, ukończyła kurs fachowy w zakresie swej specjalności i złożyła z pomyślnym wynikiem egzamin z tego kursu. Alternatywnie przepisy wymagały odbycia co najmniej trzech lat służby wojskowej i otrzymania stopnia plutonowego, zdania egzaminu do szkoły oficerskiej, odbycia dwuletniego kursu w szkole oficerskiej oraz zdania z pomyślnym wynikiem egzaminu na podporucznika. Wskazane wymogi dotyczyły korpusu oficerów piechoty,

---

² Ustawa z dnia 23 marca 1922 r. *o podstawowych obowiązkach i prawach oficerów Wojsk Polskich*, Dz. U. Nr 32, poz. 256 [dalej cyt.: ustawa pragmatyczna].

³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 12 czerwca 1925 r. *w sprawie ustalenia warunków mianowania podporucznikiem*, Dz. U. Nr 61, poz. 429.

jazdy, artylerii, inżynierii i saperów, aeronautycznych, łączności, kolejowych, samochodowych, taborowych i żandarmerii (art. 3 i 5 ustawy pragmatycznej).

Należy także wspomnieć o kontynuowaniu idei dalszego ujednoczenia szkolnictwa wojskowego okresu pokojowego. W jej ramach, nawiązując do tradycji Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, w 1928 r. zasadniczo zmieniono nazwy szkół oficerskich w szkoły podchorążych. Ponadto, w ramach polityki centralizacji nadzoru nad szkolnictwem wojskowym, w latach 1928-1931 zreformowano centra wyszkolenia, które od tej pory były właściwe w sprawach kształcenia, doksztalcania, specjalizacji oficerów i podoficerów zawodowych w danym rodzaju broni lub służby. W ich skład wchodziły szkoły podchorążych, szkoły podchorążych rezerwy, kursy doksztalcające oficerów, szkoły podoficerskie oraz różne kursy specjalistyczne dla podoficerów [Siemiaszko 1984, 50-51].

Kolejnym ważnym elementem w ramach reformy szkolnictwa wojskowego w okresie pokojowym było wypracowanie ujednoczonego systemu kształcenia i doksztalcania oficerów zawodowych w formie 3 kolejnych etapów: kształcenia podstawowego, specjalistycznego oraz doksztalcania oficerów. Pierwszy z nich miał formę kursu unitarnego i trwał 1 rok. Jego zadaniem było przekazanie podchorążym wiedzy z zakresu ogólnych zasad służby oficerskiej i odpowiednie przygotowanie kandydatów do wojskowych szkół zawodowych. Była to zatem część zapewniająca ogólny rozwój przyszłego oficera i jego przygotowanie do działalności dowódczej w wojsku. Etap ten odbywał się w Szkole Podchorążych Piechoty, w szkołach podchorążych rezerwy oraz w korpusach kadetów. Drugi z wymienionych polegał na kształceniu specjalistycznym z zakresu fachowych wiadomości z poszczególnych dziedzin wiedzy wojskowej i trwał dwa lub trzy lata. Kandydaci szkolili się w odpowiednich szkołach podchorążych, które przygotowywały ich bezpośrednio do pracy na odpowiednim stanowisku w określonej specjalności. Z kolei doksztalcanie oficerów w ramach ostatniego z etapów stanowiło formę trwającą przeciętnie kilka miesięcy. Jego zadaniem było pogłębienie i aktualizowanie wiadomości fachowych na poszczególnych szczeblach hierarchii wojskowej. Etap ten odbywał się w określonych centrach wyszkolenia. W ten sposób ukształtowany system zapewniał

wyróżniającym się oficerom również możliwość dalszego kształcenia w wyższych szkołach wojskowych i cywilnych w Polsce oraz za granicą. 53 oficerów w latach 1920-1939 ukończyło wyższe studia wojskowe za granicą, w większości we Francji [tamże, 51, 56].

W okresie pokojowym w II Rzeczypospolitej doszło do całkowitej reorganizacji wszystkich szkół wojskowych. Do 1937 r. zasadniczo ustabilizowano zasady i metody nauczania oraz ujednoczono programy szkół. Zakończyły się także główne prace reorganizacyjne, natomiast po wskazanej dacie zachodziły jeszcze ewolucyjne zmiany odnoszące się do programu i organizacji szkół wojskowych. Specyficznym *novum* tego okresu stało się usunięcie wymogu ukończenia rocznego kursu unitarnego w Szkole Podchorążych Piechoty przez kandydatów na oficerów zawodowych. W tym czasie rozpoczęto też rekrutację do szkół podchorążych przede wszystkim spośród rezerwistów oraz kadetów. Wypracowany system szkolnictwa wojskowego II Rzeczypospolitej miał charakter nowoczesny i powszechnie był uznawany za wyróżniający się. W 1937 r. system szkolnictwa wojskowego II Rzeczypospolitej obejmował 15 szkół oficerskich Wojska Polskiego, w których szkoliło się ponad 3500 podchorążych oraz 10 centrów wyszkolenia rodzajów broni i służb, których zadaniem było dokształcanie i podnoszenie kwalifikacji zawodowych kadry zawodowej [tamże, 51-52].

3. Szkoły wojskowe okresu pokojowego

Należy poczynić uwagę wstępną, iż system edukacji wojskowej II Rzeczypospolitej obejmował: zawodowe szkoły oficerskie (tzw. szkoły podchorążych), szkoły podchorążych rezerwy, wyższe szkoły wojskowe, szkoły podoficerów zawodowych oraz korpusy kadetów. Jednostki, które rozpoczęły funkcjonowanie w okresie pokojowym zostały utworzone w znacznej mierze na bazie kadry i sprzętu innych szkół okresu wojennego.

Pierwszą z zawodowych szkół oficerskich w odrodzonej Rzeczypospolitej była Oficerska Szkoła Piechoty, która powstała w 1921 r. Pół roku później została zorganizowana Oficerska Szkoła Marynarki Wojennej w Toruniu. W 1922 r. utworzono Oficerską Szkołę dla Podoficerów w Bydgoszczy. Następnie w listopadzie 1925 r. powstała Oficerska Szkoła Lotnictwa w Grudziądzu. W 1936 r. została utworzona

Wyższa Szkoła Inżynierii w Warszawie. W szkołach tych kierownictwo organizacyjne sprawowali komendanci, natomiast za proces szkolenia odpowiadali dyrektorowie nauk, będący zarazem zastępcami komendantów. Wskazane podmioty różniły się między sobą m.in. w zakresie długości programu szkolenia i ilości kształconych podchorążych. Studenci będący żołnierzami w czynnej służbie wojskowej byli podzieleni na, dowodzone przez kadrę szkolącą, odpowiednie pododdziały szkolne, np. kompanie, baterie, bataliony, dywizjony, szwadrony szkolne [Siemiaszko 1984, 51-52]. Ponadto, na poziomie akademickim kształcenie wojskowe prowadzono na wydziałach wojskowych Politechniki Warszawskiej i Lwowskiej. Szkolenie w tych podmiotach miało charakter stypendialny i odbywało się w specjalnościach inżynieryjnych, łączności i lotnictwa [Kojkoł 2013, 10].

Równoległe z powyższym w II Rzeczypospolitej okresu pokojowego rozwijały się szkoły podchorążych rezerwy, kształdzące osoby, które ukończyły wyższe studia lub posiadały średnie wykształcenie. W okresie międzywojennym funkcjonowały: Trzy Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty, Dwie Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii oraz Szkoły Podchorążych Rezerwy: Artylerii, Artylerii Przeciwlotniczej, Broni Pancernej, Lotnictwa, Kawalerii, Łączności, Saperów, Sanitarnych, Weterynarii. Kształcenie rezerwistów często odbywało się także przy odpowiednich szkołach podchorążych pod kierunkiem właściwego centrum wyszkolenia. Cykl szkolenia trwał około roku i był podzielony na następujące etapy: wstępne szkolenie podstawowe, kurs właściwy i praktykę. Mianowanie na stopień podporucznika mogło nastąpić zasadniczo po odbyciu odpowiednich ćwiczeń wojskowych, we właściwej jednostce. System ten oraz poziom wyszkolenia w środowisku naukowym jest oceniany pozytywnie, jako przygotowujący wysokich walorów kadry dowódcze, które sprawdziły się podczas II wojny światowej [Siemiaszko 1984, 53-55].

Niektórzy przedstawiciele doktryny doszukują się początków wyższego szkolnictwa wojskowego w Polsce w wysoko ocenianej Szkole Aplikacyjnej Inżynierii i Artylerii Królestwa Polskiego [Tokarz 1917, 261-78]. Powszechnie wskazuje się jednak, że pierwsza wyższa szkoła wojskowa powstała w 1919 r. pod nazwą Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego w Warszawie. Jej zadaniem było odpowiednie teoretyczne

i praktyczne przygotowanie oficerów do pracy w Sztabie Generalnym. W okresie pokojowym jednostka ta została przemianowana w 1922 r. na Wyższą Szkołę Wojenną o charakterze wyższego zakładu naukowego. W kolejnych latach w omawianym czasie zmieniły się także jej cele, które zostały poszerzone o doksztalcanie również do służby na stanowiskach szefów sztabów, szefów oddziałów oraz do pracy w sztabach innych wyższych dowództw. Należy zaznaczyć, że rekrutacja do Wyższej Szkoły Wojennej miała charakter elitarny i spośród osób, które spełniły wymagania formalne, jedynie niewielkiej części rokrocznie udawało się zostać przyjętym na szkolenie, a jeszcze mniej je ukończyć. Warunki formalne ubiegania się o przyjęcie do Wyższej Szkoły Wojennej stanowiły: posiadanie stopnia porucznika lub kapitana, co najmniej 5 lat służby w korpusie oficerskim, w tym 4 lata w jednostkach liniowych oraz opinia przełożonych o wybitnych zdolnościach służbowych. Konkursowy egzamin wstępny obejmował: taktykę ogólną, historię wojen, regulaminy, naukę o broni, jazdę konną oraz znajomość języka rosyjskiego i francuskiego, a także trzymiesięczną praktykę w wyznaczonych jednostkach liniowych. Szacuje się, że liczba oficerów wyrażających wolę zgłoszenia się na studia wynosiła od 200 do 600 osób rocznie, podczas gdy rokrocznie przyjmowano jedynie około 40-60 kandydatów, a kończyło ją około 30-40 absolwentów. Pomimo niezbyt licznej kadry absolwentów omawianej jednostki, w doktrynie uznaje się, iż odegrała ona istotną rolę w przygotowaniu i wykształceniu wyższych oficerów w okresie międzywojennym. W tym miejscu należy także wspomnieć o samodzielnych wydziałach Wyższej Szkoły Wojennej, które w pewnym zakresie posiadały autonomię, a także o samodzielnej Wyższej Szkole Inżynierii w Warszawie, która kształciła żołnierzy w specjalnościach saperских, samochodowych i kolejowych [Siemiaszko 1984, 55-58].

System szkolnictwa wojskowego w Polsce międzywojennej zapewniał również odpowiednie kształcenie na potrzeby korpusu podoficerów zawodowych. Przyjmuje się, że po 1921 r. w Polsce funkcjonowało 15 szkół dla podoficerów różnych specjalności. Szkoły te rozwijały się od początku organizacji wojska polskiego po odzyskaniu niepodległości, równoległe z opisanym wyżej ustrojem. Wprawdzie w okresie wojennym trudno mówić o stabilnym systemie edukacji podoficerów zawodowych, jednak już od 1923 r. sytuacja uległa zmianie. Kształcenie w tym korpusie

trwało krócej niż w przypadku oficerów, jednak podobnie, elewi szkolili się z podziałem na odpowiednie specjalności. Pewnym *novum* było natomiast zorganizowanie szkół podoficerskich dla małoletnich, w których nauka trwała do trzech lat i przygotowywała kadry niezawodowego do pełnienia służby wojskowej w tym korpusie. Absolwenci wskazanych jednostek często także z powodzeniem brali udział w rekrutacjach do szkół oficerskich [tamże, 58-89].

Sui generis specyficzną formę szkolnictwa wojskowego stanowiły tzw. korpusy kadetów, zorganizowane w formie szkół na poziomie gimnazjów lub liceów wraz z internatami pozostającymi pod nadzorem wojskowym. W II Rzeczypospolitej utworzono trzy korpusy kadeckie: w 1918 r. w Krakowie (początkowo jako Szkoła Podchorążych, 3 lata później przeniesiony do Lwowa), w 1921 r. w Modlinie (7 lat później przeniesiony do Chełmna) oraz w 1924 r. w Rawiczu. Mimo ekskluzywnego charakteru rekrutacji, korpusy kadeckie kształciły średnio około 500-600 uczniów w różnych specjalnościach, z których większość następnie wstępowała do zawodowej służby wojskowej. Poza podstawowym i średnim wykształceniem podmioty te zapewniały także przeszkolenie unitarne podchorążych piechoty i po zdaniu egzaminu materialnego zapewniały prawo wstąpienia do szkoły podchorążych w wybranej specjalności. Nadzór nad korpusem kadetów odbywał się dwutorowo. W zakresie poziomu nauki był on sprawowany przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, zaś nadzór nad kierunkami wychowania i szkolenia wojskowego sprawował Departament Naukowo-Szkolny Ministerstwa Spraw Wojskowych [Lisowski 1982, 180-304]. System szkolenia w analizowanym korpusie należy uznać za efektywny i dostosowany do warunków historyczno-prawnych. Z perspektywy czasu można znaleźć w nim zarówno cechy pozytywne, jak i negatywne, jednakże bezapelacyjnie szkolnictwo wojskowe tego okresu zapewniło liczną i dobrze przygotowaną kadrę wojskową przenikniętą duchem rycerskości i zaznajomioną z dziejami przedwojennych szkół wojskowych [Siemiaszko 1984, 59-60].

Zakończenie

W artykule przedstawiono wybrane elementy z dziedzictwa odbudowy szkolnictwa wojskowego II Rzeczypospolitej z uwzględnieniem okresu powojennego i pokojowego. Okupione ogromnym wysiłkiem odzyskanie niepodległości umożliwiło dwutorowe odrodzenie się polskich szkół wojskowych: na kanwie kadry oficerskiej dawnych państw zaborczych oraz w formie kształcenia oficerów na kursach w kraju. W latach 1921-1923 doszło do zmiany charakteru systemu szkolenia żołnierzy z wojennego na pokojowy [Tomaszewski 1997, 148-51]. Wojskowy system edukacyjny zorganizowany w tym czasie pozostał względnie stabilny do wybuchu II wojny światowej [tamże, 8-9]. Z uwagi na ograniczenia polityczne i militarne, niewielu polskich oficerów zdobywało wykształcenie wyższe. Funkcjonowała jedynie Wyższa Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej, reaktywowana w 1939 r. w Wielkiej Brytanii. Poza tym na Zachodzie część oficerów kształciła się w brytyjskich szkołach wojskowych. Podobna sytuacja miała miejsce na Wschodzie, choć trudno w takiej sytuacji mówić o kształceniu na poziomie akademickim [Kojkoł 2013, 10].

PIŚMIENNICTWO

- Jacyna, Jan. 1931. *Wiosna (1918-1926)*. Warszawa: Drukarnia D. O. K.
- Kojkoł, Jerzy. 2013. „Drogi i bezdroża szkolnictwa wojskowego w Polsce.” *Kultura–Społeczeństwo–Edukacja* 1 (3): 9-20.
- Lisowski, Witold. 1982. *Polskie korpusy kadetów 1765-1956. Z dziejów wychowania*. Warszawa: MON.
- Rutkowski, Stanisław. 1970. *Zarys dziejów polskiego szkolnictwa wojskowego*. Warszawa: MON.
- Siemaszko, Tadeusz. 1984. *Zarys powstania i rozwoju polskiego szkolnictwa wojskowego do 1939 r.* Warszawa: Akademia Sztabu Generalnego WP im. gen. broni Karola Świerczewskiego.
- Tokarz, Waław. 1917. *Armia Królestwa Polskiego (1815-1830)*. Piotrków: Departament Wojskowego Naczelnego Komitetu Narodowego.
- Tomaszewski, Roman. 1989. *Wybrane aspekty organizacji i funkcjonowania polskiego szkolnictwa wojskowego w latach 1918-1939*. Warszawa: Akademia Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Tomaszewski, Roman. 1997. *Odbudowa polskiego szkolnictwa wojskowego 1908-1923*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Prawne aspekty odbudowy szkolnictwa wojskowego w II Rzeczypospolitej

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest zarys historii odrodzenia szkolnictwa wojskowego II Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem wybranych prawnych aspektów rozwoju struktur organizacyjnych powstałych w tym czasie szkół wojskowych. Ramy czasowe rozważań rozpoczynają się wraz z odzyskaniem niepodległości w 1918 r., a kończą wraz z wybuchem II wojny światowej. Autor przedstawia wybrane zagadnienia z zakresu odbudowy i rozwoju polskiego szkolnictwa wojskowego w okresie międzywojennym, z uwzględnieniem okresu powojennego i pokojowego. Okupione ogromnym wysiłkiem odzyskanie niepodległości umożliwiło dwutorowe odrodzenie się polskich szkół wojskowych: na kanwie kadry oficerskiej dawnych państw zaborczych oraz w formie kształcenia oficerów na kursach w kraju. W latach 1921–1923 doszło do zmiany charakteru systemu szkolenia żołnierzy z wojennego na pokojowy. Wojskowy system edukacyjny zorganizowany w tym czasie pozostał względnie stabilny do wybuchu II wojny światowej.

Dziedzictwo historyczno-prawne obejmujące powstanie i ewolucję systemu polskich szkół wojskowych po I wojnie światowej stanowi znaczącą część dziejów Wojska Polskiego. Również współcześnie poziom, jaki reprezentuje kadra zawodowa świadczy o wartości sił zbrojnych jako całości. Przywołanie stosownego kontekstu historycznego w zakresie prawnych aspektów odbudowy systemu edukacyjnego żołnierzy w II Rzeczypospolitej wydaje się zasadne z punktu widzenia przeprowadzanej obecnie reformy wyższego szkolnictwa wojskowego w Polsce.

Słowa kluczowe: polskie szkolnictwo wojskowe, szkoły wojskowe, wojsko, II Rzeczpospolita

Legal Aspects of the Reconstruction of Military Education in the Second Polish Republic

Summary

The article sketches an outline of the history of the revival of military education which took place in the Second Polish Republic, with particular emphasis on selected legal aspects of the development of organizational structures of military schools created at that time. The time frame in question begins with Poland's regaining her independence in 1918 and ends with the outbreak of World War II. The author presents selected issues related to reconstruction and development of

Polish military education in the interwar period, including the post-war era and the time of peace. The enormous effort to regain independence enabled a two-way rebirth of Polish military schools: on the basis of the military staff of the former partitioning states and in the form of training courses for the military in the country. In 1921–1923, the soldier training system was changed from a war-time to a peace-time system. The system so organized remained relatively stable until the outbreak of World War II.

The historical and legal heritage including the creation and evolution of the system of Polish military schools after the First World War is a significant part of the history of the Polish Army. At the same time, the level represented by the professional staff testifies to the value of the armed forces as a whole. To invoke the relevant historical context regarding the legal aspects of the military school reconstruction process in the Second Polish Republic seems justified from the perspective of the higher military education reform in today's Poland.

Key words: Polish military education, military schools, army, inter-war Poland, Second Polish Republic

Information about Author: SZYMON NIEWADA, J.C.L., Ph.D. student in the Department of Commercial Administrative Law, Institute of Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration, the John Paul II Catholic University of Lublin; Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: szymonniewada@wp.pl; <https://orcid.org/0000-0002-6331-8097>